

บทที่ 9

การตีความกฎหมาย

การตีความกฎหมาย คือการตี “ถ้อยคำ” ของกฎหมายให้ได้เป็นข้อความที่จะนำไปใช้วินิจฉัยชี้ขาดคดีข้อพิพาท การตีความไม่ใช่การแปลความ การแปลเป็นการกระทำตรงไปตรงมาไม่ต้องขบคิดค้นหาอะไรมา ความในภาษาหนึ่งเป็นอย่างไร แปลไปสู่อีกภาษาหนึ่งให้ตรงกันก็ใช้ได้ แต่การตีความเป็นการขบค้นค้นหาจากคำตอบทางกฎหมายอย่างใช้เหตุใช้ผล ไม่ใช่การทายหรือเดาสุ่มทำนองการตีปริศนาหรือการทายปริศนา และไม่ใช่ว่าเป็นการแปลความด้วย

โดยสรุปการตีความมีความหมายว่าการคิดค้นหาจากบทบัญญัติของกฎหมายโดยวิธีใช้เหตุผลตามหลักตรรกวิทยา และสามัญสำนึกเพื่อให้ได้มาซึ่ง “ข้อความ” ของกฎหมายที่จะนำไปใช้วินิจฉัยคดีข้อพิพาทได้อย่างถูกต้อง คือเหมาะสมเหมาะสมและเป็นธรรม

ในกรณีในที่ต้องมีการตีความ

เรื่องนี้มีความเห็นของนักนิติศาสตร์แตกต่างกันอยู่ 2 ฝ่าย กล่าวคือ

ฝ่ายแรก เห็นว่า ในกรณีที่บทบัญญัติของกฎหมายมีความหมายชัดเจนแน่นอนอยู่แล้วก็ไม่ต้องตีความกฎหมายนั้น การตีความกฎหมายจะเกิดขึ้นก็เฉพาะในกรณีที่บทบัญญัติของกฎหมายมีข้อเคลือบแคลงสงสัยเท่านั้น

ฝ่ายสอง เห็นว่า การตีความกฎหมายนั้นไม่จำกัดเฉพาะในกรณีถ้อยคำในกฎหมายไม่ชัดเจนเท่านั้น แม้ในกรณีที่ถ้อยคำในกฎหมายชัดเจนอยู่แล้วก็ต้องมีการตีความกฎหมาย เพราะความเป็นจริงถ้อยคำแต่ละถ้อยคำที่ประกอบเป็นข้อความนั้นไม่มีความหมายที่ชัดเจนในตัวของมันเอง ความหมายของมันจะชัดเจนขึ้น เมื่อเราอ่านรวมกับถ้อยคำอื่นที่เป็นข้อความแวดล้อมและที่รวมกันเข้าก็ประกอบเป็นข้อความทั้งหมด

ของเรื่องนั้น โดยสรุปก็คือต้องพิจารณาถึงถ้อยคำตัวอักษรที่ชัดเจนนั้นประกอบกับเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้นพร้อมกันไป เพื่อให้ได้ความหมายที่แท้จริงหรือเหตุผลที่แท้จริงของกฎหมาย

เหตุที่ต้องมีการตีความกฎหมาย

การที่ต้องมีการตีความกฎหมายก็เพราะว่าฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าที่เกิดขึ้นในภายหน้าได้ทุกกรณี จึงไม่สามารถบัญญัติกฎหมายให้ครอบคลุมทุกกรณี นอกจากนั้นฝ่ายนิติบัญญัติอาจมีความผิดพลาดในเรื่องการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับได้ เช่นบัญญัติกฎหมายไว้เคลือบคลุมหรือขัดแย้งกันเอง เช่นนี้ในการใช้กฎหมายจึงต้องมีการตีความกฎหมาย

การตีความกฎหมายทั่วไป

การตีความกฎหมายต้องพิจารณาให้ตัวอักษรให้มีความหมายของตัวอักษร และการจะรู้ความหมายของตัวอักษรได้ต้องพิจารณาเหตุผลหรือความมุ่งหมายของกฎหมายประกอบด้วย การตีความกฎหมายจึงต้องพิจารณาประกอบกันไป 2 ด้าน คือ พิจารณาตัวอักษร และพิจารณาความมุ่งหมายของกฎหมาย (เจตนารมณ์ของกฎหมาย) ไปด้วยกัน โดยสรุปในการตีความนั้นต้องใช้ทั้งตีความตามตัวอักษรประกอบกับการตีความตามเจตนารมณ์

แต่เพื่อประโยชน์ในการศึกษาจะขอแยกพิจารณาการตีความกฎหมายโดยทั่วไปเป็น 2 กรณี คือ

1. การตีความตามตัวอักษร
2. การตีความตามเจตนารมณ์

การตีความตามตัวอักษร เป็นการพิจารณาความหมายของกฎหมายจากตัวบทกฎหมายนั้น ซึ่งแยกพิจารณาได้ 3 กรณีคือ

(1) กรณีที่ถ้อยคำมีความหมายเป็นไปตามที่สามัญชนทั่วไปเข้าใจกัน ซึ่งสามารถหาความโดยยึดถือความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมเป็นหลัก

(2) กรณีใช้ภาษาทางวิชาการหรือภาษาเทคนิค เมื่อใดคำในตัวบทกฎหมายใช้คำเป็นภาษาทางวิชาการหรือภาษาเทคนิค ก็ต้องถือความหมายตามที่เข้าใจในวงวิชาการนั้น เช่นกฎหมายที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ มีชื่อสารเคมีในตัวบทกฎหมาย ก็ต้องเข้าใจว่าสารเคมีที่ระบุในกฎหมายนั้นมีความหมายเหมือนกับความหมายในวงวิชาการสาขาวิทยาศาสตร์

(3) กรณีถ้อยคำที่กฎหมายประสงค์ให้มีความหมายเป็นพิเศษกว่าที่เข้าใจกันอยู่ในภาษาธรรมดา ที่เรียกว่า “ศัพท์กฎหมาย” ศัพท์กฎหมายนั้นจะใช้ในกรณีที่เป็นของกฎหมายโดยแท้ เช่นคำว่า นิติกรรม โมฆียกรรม เป็นต้น จึงต้องเป็นไปตามความหมายที่เป็นที่เข้าใจกันในวงการของนักกฎหมาย หรือเป็นไปตามความหมายที่ผู้บัญญัติกฎหมายประสงค์ให้เป็นเช่นนั้น

ศัพท์กฎหมายนั้นแยกออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

ก. ศัพท์กฎหมายที่ก่อตัวและพัฒนาโดยวิชานิติศาสตร์ วิชาการนิติศาสตร์ก็เหมือนวิชาการอื่น ๆ ที่ต้องมีคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในทางวิชาการของตน นักนิติศาสตร์ได้คิดประดิษฐ์คำศัพท์กฎหมายขึ้นมาใช้ในวิชาการนิติศาสตร์สะสมกันมานานนับเวลาเป็นพันปีนับตั้งแต่สมัยจักรวรรดิโรมัน บางคำก็มีการนิยามไว้ บางคำก็มิได้มีการนิยามเอาไว้ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาจากคำร่ำคำสอนต่าง ๆ

ข. คำศัพท์ที่เกิดจากคำพิพากษาของศาล เป็นกรณีที่เกิดขึ้นจากคำพิพากษาของศาลฎีกาได้มีการอธิบายความหมายหรือให้ความหมายแก่ถ้อยคำบางคำของตัวกฎหมายไว้ และคำพิพากษาศาลฎีกาที่มีมาในภายหลังได้ยอมรับวินิจฉัยไปในทำนองเดียวกันเรื่อยมาจนเป็นที่ยอมรับกันในวงการนักกฎหมายทั่วไป เช่นคำว่า “ผู้เสียหาย” ตามประมวล

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น นอกจากจะต้องเสียหายในทางพินัย คือตามความเป็นจริงแล้ว ศาลฎีกายังได้ให้ความหมายอีกว่าต้องเสียหายในทางนิติบัญญัติ คือไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1390/2475 ,1183/2480)

ค. ศัพท์กฎหมายที่เกิดจากการนิติบัญญัติ

1) กฎหมายประสงค์ให้คำที่ใช้ในกฎหมายมีความหมายต่างไปจากความหมายที่เข้าใจกันทั่วไป กฎหมายก็จะมียกเว้นความหมายของคำนั้น ๆ ไว้

2) ในบางครั้งการบัญญัติกฎหมายจำเป็นต้องใช้ประโยคที่มีใจความยาว ๆ ที่เหมือนกัน ซ้ำ ๆ กันอยู่เรื่อย ๆ เพื่อไม่ให้ตัวบทกฎหมายมีลักษณะเยิ่นเย้อและให้ง่ายต่อการเขียนและการอ่าน ทำความเข้าใจ ผู้บัญญัติกฎหมายมักคิดคำศัพท์กฎหมายขึ้นมาใช้แทนประโยคที่มีใจความยาว ๆ ก็ใช้ศัพท์กฎหมายที่สั้นกระชับรัดเข้าไปแทนที่ ในบางครั้งคำศัพท์มีความหมายต่างจากปกติธรรมดาที่คนทั่วไปเข้าใจกัน เช่น พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 มาตรา 4(1) บัญญัติว่า “สัตว์น้ำ” หมายความว่า ปลา เต่า กระ กุ้ง ปู ... สัตว์น้ำจำพวกปลิงทะเล จำพวกฟองน้ำ และจำพวกสาหร่ายทะเล...” ซึ่งโดยข้อเท็จจริง สาหร่ายทะเลเป็นพืช ไม่ใช่สัตว์ แต่ก็กลายเป็นสัตว์ไปตามที่กฎหมายนิยาม

3) บางกรณีการมีบทวิเคราะห์ศัพท์หรือบทนิยามยังใช้ประโยชน์ในการเป็นคำย่อของกฎหมายด้วย

ข้อสังเกตการใช้บทวิเคราะห์ศัพท์หรือบทนิยาม

1. การค้นหาความหมายของถ้อยคำที่มีปรากฏอยู่ในบทนิยามนั้น จะต้องยึดถือความหมายตามบทนิยามอย่างเคร่งครัด

2. บทวิเคราะห์ศัพท์อาจทำให้ถ้อยคำหนึ่ง ๆ มีความหมายแตกต่างจากความหมายธรรมดา ขัดต่อสามัญสำนึก จากความเข้าใจของคนทั่วไปได้ ซึ่งความหมายเฉพาะนี้จะใช้เฉพาะในกฎหมายที่มีบทนิยามศัพท์นั้นเท่านั้น

3. ในกรณีที่มีกฎหมาย 2 ฉบับ ซึ่งเป็นกฎหมายต่างประเภทกัน และมีวัตถุประสงค์ต่างกัน ไม่อาจที่จะนำความหมายของคำเดียวกันในกฎหมายหนึ่งไปใช้กับคำคำนั้นในกฎหมายอีกฉบับได้

การตีความตามเจตนารมณ์ คือการค้นหาความหมายของถ้อยคำในบทกฎหมาย จากเจตนารมณ์หรือความหมายมุ่งหมายของกฎหมายนั้น ๆ

เจตนารมณ์ของกฎหมายแต่ละเรื่องมีไม่เหมือนกัน เช่น เจตนารมณ์ของกฎหมายอาญามุ่งที่จะควบคุมการกระทำผิดและลงโทษผู้กระทำผิด ในขณะที่กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มุ่งจะให้มีการชดใช้เยียวยาความเสียหาย

เจตนารมณ์ของกฎหมายนี้มีปัญหาว่าจะค้นหาจากที่ใด ซึ่งในเรื่องนี้มีอยู่ 2 ทฤษฎี คือ

ก. ทฤษฎีอำเภोजิต ซึ่งเห็นว่าสามารถค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายจากเจตนารมณ์ของผู้บัญญัติกฎหมายนั่นเองในทางประวัติศาสตร์ เช่นพิจารณาจากบันทึก รายงานการประชุมของสภา คำอภิปรายในสภาเป็นต้น

ข. ทฤษฎีอำเภอการณ ซึ่งเห็นว่าต้องค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้นว่า กฎหมายมีความมุ่งหมายอย่างไร โดยอาจผันแปรไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปได้ เช่นกฎหมายออกในสมัยที่ยังไม่มีวิทยุโทรทัศน์ แม้ภายหลังมีโทรทัศน์ก็สามารถใช้กฎหมายปรับได้

ในการตีความกฎหมายควรใช้ทั้งสองทฤษฎีประกอบกัน เพราะถ้าพึ่งใช้ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งนั้นจะมีข้อบกพร่อง

ตัวอย่างการตีความกฎหมายโดยพิเคราะห์เจตนารมณ์ของกฎหมายเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 95/2484 ชายมีภริยาอยู่แล้ว ได้ขอหญิงมาเลี้ยงดูเป็นภริยาน้อย และได้ทำสัญญากับฝ่ายบิดาหญิงว่าจะให้ทรัพย์สินจำนวนหนึ่งแก่หญิงและบิดาหญิง ดังนี้ สัญญานั้นเป็นการอุดหนุนให้ชายมีภริยาอีกคนหนึ่ง ต้องห้ามตามกฎหมาย ใช้บังคับไม่ได้

ข้อสังเกต ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว ใช้ระบบคู่เดียวเมียเดียวแทนระบบหลายเมียแต่เดิม โดยกำหนดไว้ในกฎหมายว่าชายหรือหญิง จะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นเจตนารมณ์ทั้งของผู้บัญญัติกฎหมาย(ทฤษฎีอำเภोजิต) และความมุ่งหมายของกฎหมายนั้น (ทฤษฎีอำเภอการณ)

การตีความกฎหมายพิเศษ (กฎหมายอาญา)

กฎหมายพิเศษในที่นี้ หมายถึง กฎหมายที่มีโทษอาญา ซึ่งโดยหลักได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา นอกจากนี้ยังรวมถึงกฎหมายอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญาด້ว เช่น พระราชบัญญัติจราจรทางบก พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร เป็นต้น

เหตุที่มีการตีความกฎหมายมีลักษณะต่างไปจากการตีความกฎหมายทั่วไป ก็ เพราะกฎหมายอาญามีวัตถุประสงค์ในการลงโทษบุคคล ซึ่งการลงโทษนั้นกระทบสิทธิของประชาชน จึงต้องใช้กฎหมายอาญาด້วความระมัดระวัง

กฎหมายอาญามีหลักเกณฑ์ในการตีความดังต่อไปนี้

1. กฎหมายอาญาต้องตีความโดยเคร่งครัด ประมวลกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่กำหนดความผิดและโทษ ฉะนั้นจึงต้องตีความโดยเคร่งครัด กล่าวคือถ้าบัญญัติว่าการกระทำหรือเจตนาเป็นความผิด ก็ต้องตีความว่าเฉพาะการกระทำหรือเจตนาเท่านั้นที่ระบุไว้เท่านั้น ที่ซึ่งกฎหมายมุ่งหมายจะให้เป็นความผิด การกระทำหรือเจตนาอื่นนอกจากนั้นหาเป็นความผิดไม่

2. จะตีความประมวลกฎหมายอาญาในทางขยายความให้เป็นการลงโทษหรือเพิ่มโทษผิดกระทำให้หนักขึ้นไม่ได้ เช่นเมื่อประมวลกฎหมายอาญามาตรา 341 กำหนดให้การหลอกลวงโดยทุจริตให้บุคคลส่งทรัพย์เป็นความผิด จะตีความโดยขยายความว่าการหลอกลวงโดยทุจริตให้บุคคลส่งแรงงานให้ เช่น อยากได้บ่อน้ำก็หลอกลวงว่าตรงนั้นมีชุมทรัพย์ซ่อนอยู่ ใครขุดได้จะยอมให้เอาไป เขาหลงเชื่อจึงขุดดินให้เป็นบ่อ ซึ่งเป็นการหลอกลวงให้เขาส่งแรงงานให้ ศาลจะตีความว่าการส่งแรงงานก็เหมือนกับการส่งทรัพย์ แล้วลงโทษผู้หลอกลวงฐานล่อโก่ง เหมือนกับการหลอกลวงให้ส่งทรัพย์ไม่ได้ เพราะเป็นการตีความโดยขยายความให้เป็นการลงโทษบุคคล

3. ในกรณีเป็นที่สงสัย ศาลต้องตีความให้เป็นผลดีแก่ผู้ต้องหาว่าไม่ได้กระทำความผิด แต่ทั้งนี้ต้องระลึกว่าศาลไม่มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้กระทำความผิด และศาลไม่มีหน้าที่พยายามหาทางตีความในทางที่เป็นผลดีแก่ผู้กระทำผิดก็ต่อเมื่อถ้อยคำของตัวบทเป็นที่สงสัยซึ่งอาจตีความว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดก็ได้ ไม่เป็นความผิดก็ได้ หรือจะให้เป็นผลร้ายหรือไม่ก็ได้ เฉพาะในกรณีเช่นว่านี้เท่านั้น ศาลจึงจะตีความให้เป็นผลดีแก่ผู้ต้องหา